

MARIA SANDEL

Min gata

Ur *Vid svältgränsen och andra berättelser* (1908)

5

I.

Ur fabrikgatan, som, fyrkantig och kolsvart, gapar mot den solstekta gårdens ödslighet, kommer en ung kvinna gående. På sitt mörka, friserade men av svett och damm något tovigat hår
10 bär hon en vit matroshatt, som skuggar ett anlete så blekt, att ej ens blusens högröda färg förmår giva en illusion av hälsa åt de ganska fina dragen. Ett ögonblick stannar hon och mäter med en lång, oändligt trött blick den snörräta proletärgatan, vars grå husrader skymta fram genom moln av damm. Munnen, stor och
15 mjuk, darrar till, men hon trycker våldsamt tänderna i den skälvande läppen, griper nervöst i sin mörka kjol och korsar med ojämna steg och kantiga rörelser gatan, vars spårvagnsskenor emellan damm och spillning glimmar likt svaga rännilar i allt det tröstlösa grå. Icke en blick består hon under sin
20 långsamma gång butikernas tröttande, banala och färgstarka utställningar, endast framför matvaruaffärens skyltfönster stannar hon och sväljer och tuggar omedvetet. Då hör hon plötsligt smällar, klamp och skrap av grova skor mot gatstenarna och ser några gamlingar från försörjnings-
25 inrättningen, mollskinnsklädda och hemska i sin bleka pussighet, stulta förbi. Då är det, som om den unga arbeterskan såg sitt slutliga öde speglat i dessa armas, ty skuggorna djupna kring läppar och ögon under hennes nu brådska vandring framåt.

Klockan över inrättningens port visar fyra, just tiden för eftermiddagskaffet i arbetarhemmen. Också hör man kvarnar surra och känner kaffedoft genom öppna dörrar och fönster. Från de många mjölkmagasinen komma kvinnor i enkla, väl
5 vårdade kläder med gräddkanna och brödkorg i ena handen, medan den andra bogserar en ostyrig småtting. Ofta sändas de små ensamma att göra affär, och den unga flickan, som med en molnstod av damm efter sig just går förbi en vidöppen port, småler och hotar med fingret en pys, som har sin ena feta lilla
10 näve instucken i hålen på två femöres kakor och, förstulet kikande uppåt trappan, duktigt skakar gräddkannen för att strax därefter låta sin röda tunga löpa längs kanten. Leendet dör dock snart på hennes läppar, och de vackra ögonen skåda trötta och frånvarande på skarorna av barfotalassar och dito töser,
15 som ha det otroligt trevligt i rännstenarna och framför butikernas fönster. Hur näpna de äro, de ungarna! Visserligen ha de allt, som bör döljas, naket och till benäget beskådande genom många och stora revor, och det är sant, att de små damerna allra helst begagna underkjolen till näsduk, och att
20 miniatyrherrarna nödtorftigt putsa näsan med en flik av skjortan, som är lätt åtkomlig genom något av de många hålen. Men ögon ha de. De älskligaste stjärnögon tindra, skratta och skalkas i nedsmorda ansikten. Om man svär. Jo, det händer nog. Om man begagnar andra fula ord. Alldeles visst. Men man
25 har icke så noga reda på ordens innebörd, och man är oskyldig och ganska snäll trots allt. Kropotkins åsikter om »inbördes hjälp» ha här ett mycket gott stöd. Den, som icke på egna korta ben når upp att platta sin näsa mot butikfönstret, lyftes beredvilligt av sin någon tum större kamrat, och kommer en
30 liten gynnare ut i sin port med tänderna i en smörgås, så omringas han ögonblickligt, och gälla röster skrika över

varandra: »Ä' de' gott?» – »Får jag en bit?» – »Bara en endaste en liten tugga, snälla du!» – Så går smörgåsen ifrån den ena lystna munnen till den andra, där gapas så stort man förmår, och ägaren tittar på med mecenatmin. Dock händer det, att han levererar batalj, om halvcirklarna efter bettet blir alltför djupa. Men det är endast ibland och vid särdeles rara smakbitar.

Nu har vår vandrerska hunnit långt uppåt gatan, passerat verkstäder, fabriker och många andra arbetslokaler av olika slag och storlek. Framför en av de förstnämnda står en mager gammal häst förspänd sitt lass. När arbeterskan går förbi, lyfter han sitt matta huvud och ser efter henne med sorgsna, tiggande ögon. Hon tyckes känna blicken i sin nacke, ty hon vänder tillbaka och stryker hans lena bringa, mumlande en fråga, och hämtar ur fickan upp ett bröd – frukostrest – som den gamle kraken begärligt nappar. Endast få vandrare synas till, och spårvagnarna rulla nästan tomma. Mellan spjälorna på en tom bagarkorg snappa ett lag sparvar kvarblivna smulor men utan vanligt bråk och slagsmål. Allt dåsar i damm och solbadd. Äntligen skymta några tallars gröna våglinjer mot himlens blå, och bergknallar och mylla avlösa gatstenens fyrkantiga tråkighet. Också far ett nöjt drag över den unga kvinnans ansikte. Några ögonblick senare lyser hennes röda blus lik en väldig blodfläck i porten till en grå, tryckande ful hyreskasern, och så är Alma Ström, fabriksarbeterskan, som slutat sitt dagsverke några timmar tidigare än reglementerat är, ur sikte. Över gårdens asfalt går hon upp för trapporna, ofta vilande och med sviktande knän, till den cell i den stora proletärkupan, hon kallar sitt hem, och där döden sitter på sängkanten hos hennes lungsjuke broder, som vet sitt öde och tager det med stort lugn.

Ett par timmar senare eka alla gatans kaserner av
fabrikspipornas gälla signaler. Och som slungade av ångkraft,
vältra människomassor fram ur vidöppna verkstadsportar.
Tusende och åter tusende män och kvinnor, gossar och flickor,
5 glida genom gatans grå skymning och sila ut på tvärgator, i
gårdar och spårvagnar. Det är Alma Ströms uttröttade
klassyskon, som nu söka sina hem för vilan efter ett tungt
dagsverke. En armé, varest böjda skuldror och krokiga lemmar
äro i majoritet, ädelformiga gestalter, själsfina drag icke äro
10 sällsynta. Djupa led, där råheten ännu är gott fotad, men som
segerrikt gå framåt i intelligens och allsköns förfining.

Oupphörligt slungas nya skaror fram, glida hän och
försvinna. Männen, de i sin krafts dagar, låta icke mossa växa
under sina steg. Någon gång stanna de och samspråka, men
15 oftast kasta de i förbigående några ord till varandra, göra så en
hastig, energisk gest mot mössan som hälsning och fortsätta sin
gång, tills någon av de fula, ohyggligt enahanda stenkolosserna
slukar dem. Dock – för en stund. Snart synas de åter,
uppsnyggade, skynda till möten och förrättningar, med ena
20 handen kännande efter, om fackföreningsboken är på sin plats i
bröstfickan, under det den andra har brått att putsa mustaschen
efter aftonvarden. De yngre, helst kvinnorna, gå i grupper, prata
och le, men utan stor livlighet. Alla vilja till vilan fortast möjligt.
De, som bo i andras hem, vika in i de små bodarna och hämta
25 den torrscaffning, de sedan förtära i ett hörn av den ofta
överbefolkade bostaden, kännande sig överflödiga och i vägen.
Men se på de gamla männen, de åldriga kvinnorna! O, de
gamla, som fyrtio, femtio år gjort evigt samma grepp med
handen, haft evigt samma ljud för örat och för ögat samma syn!
30 Se på de gamla, som åldrats i oupphörlig, tacklös kamp för ett
knappt bröd åt sig och de sina, för vilka allt i livet blivit vana,

allt utom det, som gör tillvaron dräglig. Se på deras krökta ryggar och stultande gång och tänk på hur det skall kännas att häva en värkbruten, illa vilad kropp ur bädden i arla morgon! Tänk på de långa timmarna av jäkt, bekymmer och fattighuset i perspektiv – så vida ej döden förbarmar sig. Tänk! – och du skall våndas av medlidande. Ty de gamla ha intet hopp. De unga kunna och skola strida sig till ljusare villkor, ofta skola de stupa – för att resa sig än starkare. Men de gamla – de kunna bara segna ned – – –

10 Går du sedan en sen timme gatan framåt förbi fasader, som likna jätteskallar med hundratals blinda ögon, märker du måhända ett eller annat upplyst fönster, ett levande öga lysa i natten. Du kan se skuggan av ett böjt huvud, en kraftig arm, som stöder en skäggig kind: kroppsarbetaren, sökaren,
15 njutande kunskapens sötma. Eller din blick fångar de rytmiska rörelserna av en kvinnohand, som syr. Och du kan vara viss om att nålen ibland stannar ett par sekunder i luften med spänd tråd, medan sömmerskans ögon äro slutna kanske under bördan av en bekymmersam tanke, måhända ock inför en
20 strålande vision av väntad älskogslycka.

Natt. Gaslyktorna lysa gult över den utdöda gatan, en av de kulnaste i denna vackra stad. En pickelhuva blänker till vid en
25 tvärgatas mynning. Husen stå tunga och svarta i den stora tystnaden, och där i de tusen cellerna vilar kropp vid kropp i blytung sömn. »Min gata» liknar en väldig fattiggrav. Men på dess kant sitter drottning Liv med halvslutna ögon, medan Döden, allförbarmaren, ännu bidar i den tungt sovande Alma
30 Ströms lilla rum, väntande på gryningen för att fullborda sitt arbete.

II.

En ljudligt sorlande människomassa strömmar gatan fram i dalande sol. Det är daglönare, män och kvinnor, som slutat veckans arbete. Män och kvinnor, som gå med runda avlönings-askar i fickan, askar, i vilka blanka mynt skramla mot en eller ett par tre sedlar. Det är högst troligt, att icke många styvvar skola finnas kvar där vid kvällens slut, och ganska säkert, att bekymren nafsar en i hämlarna redan nästa dag, men denna dag avfärdar man slika tankar med en munter vissling blott.

10 Hela min gata är lik en dragspelslåt, framklämd av en levnadslustig hand och grundtonen klirrar, skramlar och hoppar åter och åter fram i det glättiga: »Pengar i fickan! Pengar i fickan!»

Överfulla äro spårvagnarna, och i butikerna står man i kö. 15 Ungarna skina rentvättade med extra glimtar i ögonvråarna, ty i dag äro fäders och farbröders hjärtan lätt bevekta, och man behöver icke anstränga sig stort för att få sin kopparkova. Ack ja! Hur vekhjärtad litet var är denna dag! Och man har nu även tid och är icke alltför trött att syna varandra, att kasta flickkära 20 blickar på de mötande sköna, blickar, som man får tillbaka med ränta. Man stannar, pratar och har roligt åt rakt ingenting, och man gnabbas en smula av pur livsglädje. I gathörnen stå grupper av ungdom, diskuterande söndagens nöjen, och man är ibland så inne i dem, att man visslar och rör fötterna i takt mitt 25 för den skarpnästa pickelhuvemannens ögon.

Utanför modeaffärernas fönster dröja unga flickor, arm i arm, kritisera och beundra. Man överlägger, tar upp sin börs, och man räknar ... Nåja! För några indragna middagar en tid kolar man väl ej av ... kör! Och kort därpå kikar ett behagsjukt 30 flickhuvud i varenda ruta, som återkastar en bild, glatt beundrande sig själv i ny fin sommarhatt.

Ut från skobutiken kommer en reslig arbetare, och på hans skuldra tronar en liten prinsessa, som, storglad och skrattande, visar hela världen sina spritt nya kängor. Andra småttingar möta och syna henne, smått avundsjuka. De är ute på stor-
 5 promenad med sina fäder, och det är lustigt och rörande att se de skäggiga verkstadsjättarna med oändlig omsorg lotsa fram de små i vimlet och söka anpassa sina steg efter deras.

Är man nu en kavat och lycklig hustru, en sådan, som just nu viker om hörnet vid sin makes arm, så tager man sin
 10 »gubbe» med till torget och visar honom genom prut, vägande och synande av matvaror, vilken ekonomisk och i allo präktig »gumma» han har. Korgen proppar man full med goda saker för hela kommande veckans behov och låter mannen i sitt anletes svett knoga hem med den. Själv går man bredvid,
 15 prydligt klädd och med en knippa grönt i handen, medveten om att vara behaglig och avundad av alla hustrur, som måste bära sina tunga korgar själva. Man har naturligtvis ofta en liten barnnäve i kjolvåden eller i fars rockskört, och så mycket stilfullare är det då. Se bara! Här kommer en lycklig familj från
 20 sin torgaffär. Nu är man på sin egen gata, här är man känd; då gäller det att visa hållning. Bekanta dunka en i ryggen eller haka spatserkäppen under ens arm, några lyfta artigt sina hattar, under det andra nicka och blinka och fläka upp kavajen, så man får se den fyllda literbuteljen lockande blänka fram.

25 Mot gatans stenläggning bullra oändliga tåg av vagnar och kärror, och massor av livsmedel avlossas i butikerna. Hästarna se trötta ut, men även för dem har lördagen sin goda sida i form av sockerbitar och brödhavvor, med vilka de uppmuntras av sina lördagsglada herrar. Den där välfödde dragaren, som står
 30 utanför kaféet förspänd ett väldigt öllass, sticker till och med nosen i sin goda väns, kuskens ficka, var gång denne

återkommer från sina expeditioner i magasinerna, och gör det sällan förgäves.

Åhå, hur slantarna rulla denna vackra lördagsafton, hur skratten eka och välviljan värmer, enkel och sann! Här gå också
 5 de, som behöva den. Arbetslösa, som i veckor, kanske månader icke haft stort mer att leva av än det, goda kamrater försträckt; sjuka, utslitna stackare, som alltemellan nödgas vika in i portar eller prång för att hosta upp blodhaltigt skum; periodsuppare, ofta goda människor och skickliga i arbetet men olyckliga och urstånd-
 10 satta att resa sig moraliskt – för alla räcker brodersinnet till.

Just nu står utanför den stort tilltagna krogen en liten grupp, något avsides från en annan större, högljutt skämtande. Kom hit och se! Den lilla gruppen består av en helgdagsklädd, rätt ståtlig arbetare och två utmärklade stackare, ytterst dåligt
 15 klädda. Från krogen ångar löksås och finkel i behaglig förening, en doft, som de två även synas fullt uppskatta. Nu finns det ingen lukt i hela vida världen härligare och mer retande för svultna uteliggare än just denna. Det vet också den välklädde arbetaren och – ah, hur det smakar att äta det kryddade köttet
 20 och känna het, rafflande dryck i strupen! Det smakar allt något de stackars slarvarna.

Sprit? Jo, var säker. Och varför icke, när det nu är så illa ställt för en hel del människor, att sprit är den enda lycka, livet beskär dem? En stund därefter skymta ett par rödmosiga
 25 ansikten i krogdörren. Ljudligt rapande, kliva de fram den korta gatbiten, som leder till parkens gröna skugga, och vid åsynen av de tvenne, mätta, otörstiga och sälla kroppsarbetarna mumlar jag hänförd: »Leve mecenaten!»